

Maria Therese Tuv Elnetrø

Bacheloroppgaven min

Bacheloroppgave i Sosialt Arbeid
Veileder: Marie Florence Moufack
Mai 2020

Bacheloroppgave i Sosialt Arbeid
Veileder: Marie Florence Moufack
Mai 2020

Maria Therese Tuv Elnertø

Bacheloroppgaven min

Bacheloroppgave i Sosialt Arbeid
Veileder: Marie Florence Moufack
Mai 2020

Bacheloroppgave i Sosialt Arbeid
Veileder: Marie Florence Moufack
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Sammendrag

Dette litteraturstudiet utforsker ulike sider rundt temaet livssyn og sosialt arbeid. Nærmere bestemt ønsker jeg å se på hvordan sosialarbeidere kan møte brukere med forskjellige livssyn. Religion har vært en viktig del av det norske samfunnet i hundrevis av år. I historisk sammenheng har sosialt arbeid i praktisk og teoretisk utøvelse av faget hatt et sekulært perspektiv siden 1950-tallet. På 1990-tallet åpnet det seg derimot mer opp for å inkludere livssyn i utdanningene med blant annet rammeplanene fra 1999 og 2005. Forskningen og empirien jeg har funnet viser at livssynslandskapet i Norge er bredt med mange forskjellige religiøse tilhørigheter. Det finnes mange med ulikt forhold til sin egen tro og åndelighet, og det varierer hvorvidt det gir dem sosial støtte i hverdagen. Sosialarbeidere har også veldig ulike persepsjoner av livssyn, og hvordan dette temaet burde bli eller ikke bli brukt i deres arbeid. På tross av dette mener over 70 prosent av sosialarbeiderne at livssyn er en grunnleggende del av det å være menneske. Flere av deltakerne i forskningen sier seg også enig i at det er behov for økt kompetanse på området. For å kunne møte brukere med ulike livssyn er det grunnlag for å tro at det er behov for å inkludere kunnskap om dette både i utdanningsløpet og i praksisfeltet ved å innføre kurs, seminarer, forelesninger og videreutdanning.

Abstract

This literature study explores the different viewpoints surrounding spirituality and social work. I wish to look at how social workers can meet their clients with different views on spirituality. Religion has been an important part of the Norwegian society for hundreds of years. In social work history however there has earlier been a secular perspective surrounding this topic in social work theory and practice until the 1990s. The viewpoints were more open and they included spirituality in the national curriculum of both 1999 and 2005. The research and empiricism I have found shows that the landscape containing spirituality in Norway is broad with a lot of different religious affiliations. There is also a difference regarding how strong of a relationship people have to their own faith and spirituality, and the degree to which it gives them social support in everyday life. Social workers themselves also have various perceptions of spirituality, and how this topic should or should not be used in their job. Over 70 percent of the social workers do despite differing views agree that spirituality is a fundamental part of us humans. Several of the participants in the research also agree that there is a need for increased expertise in this area. To be able to meet the needs of clients with different views on spirituality, there is reason to believe it is beneficial to include knowledge regarding spirituality in education as well as the workforce through courses, seminars, lectures and continuing education.

Innholdsfortegnelse:

1 Innledning.....	4
1.2 Presentasjon av tema	4
1.2 Bakgrunn for og formål med valg av tema.....	4
1.3 Presentasjon og begrunnelse av problemstilling	5
4 Metode.....	5
4.1 Avgrensninger	6
4.2 Begrepsavklaringer.....	7
Bruker.....	7
Klient.....	7
Livssyn	7
Religion	7
Åndelighet	8
4.6 Forforståelse i møte med litteraturstudiet.....	8
5 Teoridel:	8
5.1 Religion og sosialt arbeid: et historisk perspektiv.....	8
5.2 Artikkel 1: Sosialarbeideres syn på religion og åndelighet	9
5.3 Artikkel 2: Sosialarbeideres syn på religion og åndelighet versjon 2	10
5.4 Artikkel 3: Innvandringens påvirkning på religion i Norge	11
5.5 Artikkel 4: Sosial støtte	12
5.6 Sosialt arbeid teorier.....	13
5.7 Modell for systematisk kritisk refleksjon	13
5.8 Honneths anerkjennelsesteori.....	13
6 Diskusjonsdel	14
6.1 Hvorfor vil vi ikke snakke om det?	14
6.1:1 Betydning for religion og åndelighet i brukerens liv. Hvem har ansvaret for å ivareta dette? ..	15
6.1:2 Utdanning.....	17
6.1:3 Praksisfeltet	19
6.1:3 Hva vil skje i fremtiden?	20
7 Avslutning og Konklusjon.....	21
Kilder:.....	23

1 Innledning

1.2 Presentasjon av tema

I det yrkesetiske grunnlagsdokumentet til sosionomer, barnevernspedagoger og vernepleiere er et av hovedpunktene at vi som profesjonsutøvere skal ha et helhetssyn på menneskene vi møter i arbeidet vårt. Videre viser det samme punktet til et helhetlig hjelpetilbud for hver enkelt bruker/klient (FO, 2015, s 7). Hvordan kan vi på best mulig måte ivareta dette helhetssynet? Er det visse ting vi unngår å prate om som sosialarbeidere? Religion, åndelighet og livssyn er begrep som er en del av livene til folk uavhengig av alder, kjønn, etnisitet og geografisk plassering. De fleste stiller seg selv disse spørsmålene i løpet av livet: hvorfor er vi her? Hvor kom vi fra? Hva vil skje når jeg dør? Menneskets søken etter mening er universell.

Ifølge §16 i vår Grunnlov står det at alle som bor i Norge står fritt til å utøve sin religion (Grunnloven, 1814, §16). 76 prosent av den norske befolkningen er medlem av Den norske kirke, mens 14 prosent ikke er medlem av noen form for tros- eller livssynssamfunn. Tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke har sett en økning de siste årene. Den romersk-katolske kirke har doblet sitt medlemstall fra 2006 til 2013, mest sannsynlig grunnet økningen av polske innvandrere til Norge. Antall medlemmer i moskeer eller muslimske trossamfunn har også økt betraktelig fra 72 000 til 121 000 mellom 2006 og 2013 (Taule, 2014).

Helt fra gammelt av har religion vært en viktig del av det norske samfunnet. Fra den norrøne kosmologiens tro på Gudenes hjem Åsgård, til kristendommens tro på Jesus og den hellige treenighet (Fugelli & Ingstad, 2009, s 375). Per Fugelli spør i boka "Helse på norsk" om vi i dag legger for lite vekt på sjelens helse, og om det helsefremmende arbeidet bør adressere den åndelige delen av mennesket, ikke bare den kroppslige (Fugelli & Ingstad, s 441).

1.2 Bakgrunn for og formål med valg av tema

For noen måneder siden var jeg del av et prosjekt sammen med barnevernsstudenter kalt: sosialfaglig studenter i team. Vi skulle jobbe sammen i tverrfaglige grupper og skrive en oppgave om et valgt tema. Jeg meldte meg på gruppen om religion, åndelighet og livssyn. Gruppen min fikk i oppgave å skrive om fokuset dette tema hadde i utdanningene våre. Vi oppdaget at religion, åndelighet og livssyn omtrent er fraværende i pensumet på sosionomutdanningen, til tross for at vår rammeplan tilsier at det skal inkluderes som del av

vår yrkeskompetanse. Vi skal forholde oss til hele mennesket, og det innebærer dets åndelige sider. Det er også meningen at vi skal lære om ulike livssyn i et delemne om etikk som er felles for helse- og sosialarbeiderutdanningene (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2005, s 6 og 10). I praksis ble livssyn ikke tatt opp i dette emnet.

I forbindelse med dette tverrfaglige prosjektet, intervjuet jeg ansatte på instituttet for sosialt arbeid og fikk da inntrykk av at dette er et tabubelagt tema på vårt studiested. Det virker heller ikke som religion, åndelighet og livssyn blir prioritert i det daglige sosiale arbeidet til profesjonsutøvere. Vi hadde blant annet besøk av rådgiver i rådmannens fagstab i Trondheim kommune, Knut Kiplesund, som uttrykte et behov for å ha mer fokus på åndelig omsorg blant de ansatte i Trondheim kommune. En annen gruppe i prosjektet hadde intervjuet sosialarbeidere som jobbet i kommunen. De fortalte blant annet at åndelighet ikke var en del av den daglige diskursen i arbeidet deres. Dette prosjektet gjorde meg nysgjerrig etter å finne ut mer. Jeg mener at temaet er relevant for sosialt arbeid og bør ta mer plass fordi det er en stor del av livene til folk. Alle har et livssyn som preger måten vi ser verden på og hvordan vi handler hver dag.

1.3 Presentasjon og begrunnelse av problemstilling

Problemstillingen min går som følger:

Hvordan kan sosialarbeidere møte brukere med forskjellig livssyn?

Jeg valgte å la problemstillingen være så åpen som mulig for å kunne favne flere ulike perspektiver rundt dette tema. Min antagelse og hypotese går ut på at alle sosialarbeidere på en eller annen måte i løpet av sin arbeidstid kommer til å måtte forholde seg til brukere med ulike religioner og livssyn. Som snart nyutdannet sosialarbeider, føler jeg meg ikke forberedt nok til å møte disse situasjonene på en profesjonell og god måte. Skal man unngå å prate med brukere om deres livssyn i frykt for at det blir for personlig? Er det noen handlinger som er riktige, og noen som er feil? Jeg håper å få svar på disse spørsmålene i løpet av denne oppgaven.

4 Metode

Ifølge Dalland handler metode om hvordan vi bør gå i gang for å få tilgang til eller etterprøve kunnskap (Dalland, 2015, 51). Metoden jeg har brukt i denne oppgaven er litteraturstudie,

som ekskluderer egen kvalitativ eller kvantitativ forskning. Jeg har for det meste tatt i bruk digital litteratur, fordi ingen fysiske bibliotek var tilgjengelige i løpet av skriveperioden. Jeg har også tatt i bruk manuelle søk ved å sjekke referanselistene til de artiklene jeg fant digitalt. I tillegg visste jeg allerede om litteratur fra “sosialfaglig studenter i team” oppgaven min. Mine søkemotorer har vært oria, idunn og social services abstract. Jeg ønsker å belyse oppgavens problemstilling med hovedvekt på 4 forskningsartikler. I tillegg har jeg benyttet meg av annen relevant litteratur i form av bøker og andre artikler.

4.1 Avgrensninger

For å avgrense søket mitt i de ulike søkemotorene valgte jeg at artiklene skulle være publisert mellom 2012 og 2019. På den måten kunne jeg filtrere vekk empiri som ikke lenger er relevant. Jeg brukte flere forskjellige søkeord både på norsk og på engelsk avhengig av om det var en norsk eller engelsk søkemotor. Jeg valgte å se vekk fra de artiklene jeg fant på dansk og svensk da jeg klarte å finne lignende stoff på norsk.

På norsk brukte jeg søkeordene «sosialt arbeid» «religion», «åndelighet», «sosialarbeidere», «livssyn» og «tro». Jeg kombinerte som regel «sosialt arbeid» med et av de andre søkeordene knyttet til temaet mitt. På engelsk prøvde jeg de samme ordene oversatt fra norsk: «social work», «social worker», «religion» «faith» og «spirituality».

Artiklene skulle også være fagfellevurderte, derfor sjekket jeg både om artikkelen var del av et vitenskapelig tidsskrift og hvorvidt den inneholdt en studie hvor de brukte en spesifikk forskningsmetode. Jeg inkluderte både kvantitative og kvalitative studier for å kunne få en bred oversikt over tema og samtidig sette søkelys på enkeltpersoner og deres historier. Først og fremst søkte jeg etter forskning som er utført i Norge.

Jeg fant få artikler knyttet direkte til norsk sosialt arbeid og religion. Det virker ikke som dette temaet er forsket noe særlig på. Derimot fant jeg flere engelske og amerikanske studier, men det var som regel ikke relevant empiri da det religiøse landskapet er forskjellig fra land til land. For eksempel er den amerikanske befolkningen mer religiøs enn den norske. I tillegg ønsket jeg å finne kvalitativ forskning som setter søkelys på brukerperspektivet, for å kunne vise hva brukerne tenker om tema og hvordan de ønsker å bli møtt. Dessverre fant jeg ingen empiri på dette. Materialet mitt fokuserte kun på sosialarbeidere.

Jeg valgte å presentere teorier fra pensum i sosialt arbeid, for å vise hvordan disse kan knytte livssyns- og religionstema direkte til faget i undervisning og praksis. For å få en bredere

litteraturstudie valgte jeg i tillegg å trekke inn to nye perspektiv på temaet. Et av disse beskriver religion og livssyn innenfor de ulike målgruppene en sosialarbeider kommer til å jobbe med, for eksempel innvandrere. Et annet perspektiv viser de ulike formene for livssyn i Norge, og hvordan de kan forbindes med helsen vår.

4.2 Begrepsavklaringer

Jeg har valgt å definere noen begrep som vil bli hyppig brukt i løpet av oppgaven. Begrepene *klient* og *bruker* blir generelt ofte brukt om hverandre. Det vil jeg også gjøre i min oppgave, i tråd med kildene jeg har funnet. I tillegg ønsker jeg å gi en definisjon på begrepene *livssyn*, *religion* og *åndelighet* da dette er vide begrep som lett kan tolkes på ulike måter.

Bruker

En bruker blir av Store norske leksikon definert som «en person som får eller ønsker hjelp omfattet av helse- og omsorgstjenesteloven, og den hjelpen som mottas eller ønskes er ikke tradisjonell helsehjelp» (Bahus, 2018).

Klient

Klient blir definert slik: «Klient er en person hvis interesser ivaretas av en annen på ervervsmessig basis, for eksempel av advokater, sosionomer eller meglere» (Persvold, 2019).

Livssyn

Livssyn er et ganske stort og åpent begrep som både troende og ikke troende, religiøse og ikke-religiøse mennesker kan kategoriseres innenfor. Det finnes mange forskjellige forklaringer og forståelser av hva livssyn betyr. I kontekst av denne oppgaven handler livssyn om hvordan mennesker ser på livet og hvordan de finner mening i sin tilværelse, hva de tenker på som et godt liv og hva deres mål og verdier er (Sørdahl, 2019).

Religion

Religion kan defineres slik:

(...) troen på en virkelighet som strekker seg ut over det vi umiddelbart kan se og høre. (...) den gir rammen for religiøs handling. En religion gir retningslinjer for å finne ut hva som er rett og galt, det vil si at den sier noe om etikk. Religion uttrykkes i et fellesskap mellom

mennesker. De fleste religionene inneholder et sett med fortellinger. Endelig spiller religion en viktig rolle i videreføringen av skikker og tradisjoner (HL-senteret, 2011).

Åndelighet

Åndelighet kan bli definert som å søke etter «det hellige»; en symbolsk egenskap som mennesker kan legge til objekter eller erfaringer som skaper mening for dem, og noe de har dyp respekt for. Åndelighet handler også om hvordan de søker dette hellige og hva slags betydning det får for livet deres. Hvordan man går fram i denne søkingen kan både være på en religiøs og en sekulær måte. Betydningen åndelighet har for hvert enkelt individ kan deles av flere livssyn (Danbolt, Engedal, Stifoss-Hansen, Hestad & Lien, 2014, s 21).

4.6 Forforståelse i møte med litteraturstudiet

Ifølge Dalland er det umulig å være verdinøytral i møte med forskning. En må være bevisst sine verdier og normer på det menneskelige, politiske og faglige plan som kan påvirke hvordan man ser på forskningen. Med andre ord skal man prøve å holde seg saklig og upartisk (Dalland, 2017, s 59). Personlig er jeg kristen. Mine verdier og normer er derfor konkret knyttet opp til et kristent verdensbilde. Mitt livssyn vil også kunne påvirke måten jeg ser på og behandler forskningen jeg finner. For å kunne styrke kredibiliteten til oppgaven min, er det viktig at jeg er bevisst min egen bias. For eksempel tenker jeg selv at det hadde vært naturlig å prate om livssyn med en bruker, men det vil ikke si at alle sosialarbeidere tenker som meg.

5 Teoridel:

I denne delen skal jeg presentere de 4 fagfelleverderte artiklene jeg har valgt samt to teorier fra sosialt arbeid som er relevant for problemstillingen min.

5.1 Religion og sosialt arbeid: et historisk perspektiv

På 50 tallet fikk sosialt arbeid et mer sekulært perspektiv (Furman, Zahl, Benson & Canada, 2007, s 251). På samme tid ble den første skolen for sosialarbeidere åpnet i Oslo. På slutten av 60- og 70-tallet var skolene for sosialt arbeid sterkt inspirert av Marxistisk tenkning om at religion ville forsvinne dersom sosiale klasser forsvant. Denne tankegangen viser seg å ikke stemme basert på forskning fra Frankrike, Storbritannia og Skandinavia. (Furman et al., 2007, s 243-244). Rådet for sosialarbeiderutdanning uttrykte tydelig bekymring under opprettingen

av Diakonhjemmets høgskole i 1968. Sosialarbeiderutdanningen skrev at høgskolen måtte være bevisst på å ikke fremme sin egen overbevisning eller livssyn da det ikke var forenelig med den profesjonelle sosialarbeider etikken (Zahl & Furman, 2005).

De siste årene har Norge etablert utdanninger innenfor sosialt arbeid som ikke lenger følger den Marxistiske ideologien fra 70-tallet. Feltet er derfor blitt mer åpent for religion og åndelighet, noe som kommer til uttrykk i rammeplanene fra 1999 og 2005. Norge er også blitt et mer heterogent samfunn, med økende antall flyktninger og innvandrere av ulik etnisk og religiøs bakgrunn (Furman et.al, 2007, s 251).

5.2 Artikkel 1: Sosialarbeideres syn på religion og åndelighet

I 2007 ble det publisert en kvantitativ studie om norske og amerikanske sosialarbeideres syn på religion og åndelighet i sosialt arbeid. De brukte en spørreundersøkelse med 63 ulike elementer som inkluderte demografi, utdanning og informasjon om praksis i sosialt arbeid. De 601 norske deltakerne av undersøkelsen ble i 2002 valgt ut fra adresselistene til FO (Fellesorganisasjonen), brukerorganisasjonen til sosionomer, vernepleiere og barnevernspedagoger (Furman, Zahl, Benson & Canda, 2007, s 244). De ble spurt om å fortelle om sin egen religiøse eller ikke religiøse bakgrunn, oppvekst og sitt nåværende forhold til religion. Ca. 65 % av deltakerne identifiserte seg som kristne, mens 30 % hadde en ikke-religiøs tilhørighet. 9 % av deltakerne gikk aktivt i et trossamfunn på en ukentlig basis i oppveksten. Som voksne var det 13 % som gikk én til tre ganger i måneden og 23 % som gikk to til 6 ganger i året. 17 % av deltakerne svarte at de har nylig opplevd negative religiøse erfaringer, mens 19 prosent hadde negative erfaringer fra barndommen (Furman et al., 2007, s 246-248).

Deltakerne ble videre presentert for 17 ulike «hjelpende» religiøse eller åndelige aktiviteter som de skulle svare på om de hadde personlig brukt i sin praksis og om de generelt synes det var en passende aktivitet å gjøre på jobb. For eksempel kunne man be for en klient enten privat eller sammen med dem, bruke åndelig språk og konsepter, oppfordre til å skrive en åndelig eller religiøs selv-reflekterende dagbok/journal eller anbefale dem å delta i en religiøs eller åndelig aktivitet eller et støttesystem. Over 50 prosent hadde brukt åndelig språk og konsepter i tillegg til å oppfordre klienter til å skrive en åndelig eller religiøs selv-reflekterende dagbok/journal. Det var ganske stort sprik mellom antallet som svarte at de syntes aktivitetene var passende og antallet som svarte at de faktisk hadde utført en eller flere

av aktivitetene i sitt arbeid. Kun 2 % svarte at de synes alle aktivitetene var upassende (Furman et al., 2007, s 249-250). Rett under 70 % av deltakerne svarte at de synes det var passende for en sosionom å ha en samtale om hvordan religion og livssyn påvirker relasjonen brukeren har til viktige personer i sitt liv. Den samme svarprosenten mente også det var passende å bidra til å gi klienten informasjon om praktisk støtte han eller hun kan få i sin menighet eller livssynssamfunn.

79 % av de som svarte var enten enig eller sterkt enig i at åndelighet er en grunnleggende del av det å være menneske. 21 % mente at man burde gjøre en åndelig evaluering eller spørre om klienters åndelige historie. 44 % hadde henvist til religiøse eller åndelige ledere for å hjelpe klientene sine (Furman et al., 2007, s 249-250). 39 % av deltakerne mente at sosialarbeideres praksis burde integrere religion og åndelighet så lenge det ikke strider mot FO sitt yrkesetiske grunnlagsdokument. Ca. 24 % uttrykte at temaet stod i konflikt med sosialt arbeidsintensjoner og grunnlagsdokumentet. 70 prosent av deltakerne var enig i at religion og livssyn bare bør bli tatt opp dersom klienten ønsker det selv (Zahl & Furman, 2005).

5.3 Artikkel 2: Sosialarbeideres syn på religion og åndelighet versjon 2

I 2016 ble gitt ut en ny forskningsartikkel fra VID vitenskapelige høgskole som delvis var basert på den kvalitative studien gjort i 2002. 134 sosialarbeidere fra FO sine adresselister ble intervjuet om religion og livssyn i profesjonelt sosialt arbeid. Studien var både kvantitativ og kvalitativ. Den tar utgangspunkt i flere av spørsmålene Zahl og Furman brukte i sine spørreskjema både i Norge og USA, men forskerne har redigert vekk en del og lagt til egne de spørsmål de mente var relevante. Studien er relativt liten og gjør det vanskelig å få nok innsikt i visse temaer, men den er like fullt en god pekepinn på verdisyn og synspunkt ute i feltet (Vetvik, 2016, s217).

Det fremgår av artikkelen at det finnes lite empirisk grunnlag rundt tema religion i sosialt arbeids praksis i Norge. Det finnes samtidig lite relevant pensum for utdanning av sosialarbeidere knyttet til dette tema, både i norske og engelske lærebøker. Det nevnes at i de tilfellene hvor man har europeiske eksempler eller kasus som omtaler religion, baserer det seg ofte på innvandrere (Vetvik, 2016, s 34). Diakonhjemmet har selv bidratt med forskning innenfor feltet, som er en del av pensum for deres sosionomstudenter (Vetvik, 2016, s 40).

79% av deltakerne i studien mente at livssyn er et fundamentalt aspekt ved mennesket, og 61 % er enig i at det preger måten de jobber på i praksis. Samtidig er det 29 % som mener

inkluderingen av tro og livssyn står i konflikt med målene og profesjonaliteten til sosialarbeidere, og 25% mener det står i konflikt med FOs yrkesetiske retningslinjer (Vetvik, 2016, s 65). 70% av sosialarbeiderne mener at religion og livssyn er greit å snakke om med klienten, men kun dersom de selv uttrykker et ønske om det (Vetvik, 2016, s 236).

Deltakerne i denne studien ble også presentert for ulike hjelpeintervensjoner basert på religion og livssyn. De valgte å fjerne to av intervensjonene fra den forrige studien: bruke åndelige språk og konsepter og oppfordre til å skrive åndelig eller religiøs selv-reflekterende dagbok/journal. På generell basis synes et høyere antall deltakere at intervensjonene er passende enn det antallet som hevder å ha utført noen av handlingene i sin praksis. Både intervensjonen **å henvise til en prest eller livssynsleder** og **samtale om hvordan religion og livssyn påvirker relasjonen brukeren har til viktige personer i sitt liv**, ble ansett som passende innenfor sosialt arbeid for 80 prosent av deltakerne (Vetvik, 2016, s 81). Det er også rett over 80 % som har svart at de finner det passende å bidra til å vise klienten hvilken praktisk støtte deres livssynssamfunn eller menighet kan gi, og halvparten av deltakerne svarte at de hadde utført denne hjelpeintervensjonen.

5.4 Artikkel 3: Innvandringens påvirkning på religion i Norge

En kvalitativ studie undersøker religiøsitet for ikke-vestlige innvandrere som bor i Norge. Blir innvandrerne mer religiøse eller sekulære jo lenger tid de bor i Norge? Studien tar utgangspunkt i en intervjuundersøkelse fra Statistisk sentralbyrå om levekår blant innvandrere 2005/2006. Artikkelen hypotese er at innvandrerne blir mindre religiøse jo lenger de bor i Norge. Som bakgrunn for hypotesen har forfatterne to teorier. Assimileringsteorien går ut på at innvandrerne etter hvert kommer til å tilpasse seg majoritetsbefolkningen på flere områder. Den andre er en sekulariseringsteori som tilsier at religion oppstår pga stor usikkerhet og vanskelige levekår i landet man bor i (Elgvin & Tronstad, 2013).

For å sammenligne religiøsitet blant innvandrerne brukte de dette spørsmålet fra levekårsundersøkelsen: «Hvor viktig vil du si at religion er i livet ditt?» (Elgvin & Tronstad, 2013). Respondentene skulle deretter plassere svaret sitt på en skala fra 1 til 10. Resultatene fra studien viser at spesielt innvandrere fra Somalia og Pakistan har en høy gjennomsnittsscore på 9,8 når det kommer til religiøsitet. De norskfødte tyrkiske barna av innvandrerforeldre oppgir å være mer religiøse enn sine foreldre.

Analysen viser at ikke-vestlige innvandrere med mer enn 15 års botid er mindre religiøse enn de med under 5 års botid i Norge. Hvis man slår innvandrergruppene sammen ser det ut til at utviklingen går i en retning av lavere religiøsitet jo lengre man bor i Norge. Dette resultatet tar derimot ikke hensyn til en rekke andre viktige faktorer som hvilket land man kom fra, utdanningsnivå og religiøs overbevisning. For eksempel fremgår det at respondenter fra Somalia og Pakistan opprettholder en høyere grad av religiøsitet i Norge enn respondenter fra enkelte andre land. Det virker generelt sett som at mennesker som kommer fra en sterk religiøs bakgrunn fortsetter å være religiøse, og at assimileringsteorien ikke alene kan forklare religiøsiteten til ikke-vestlige innvandrere i Norge (Elgvin & Tronstad, 2013).

5.5 Artikkel 4: Sosial støtte

Det er blitt gjort flere studier utenfor Norden som tilsier at religiøsitet henger sammen med god helse, for eksempel gjennom sosial støtte (George, Ellison & Larsen, 2002, s 190). De fleste av disse studiene er blitt gjennomført i land der en stor andel av befolkningen hører til en bestemt religion, for eksempel USA. Norge derimot, kan kategoriseres som et sekulært land hvor bare 11 prosent av befolkningen tilhører en menighet. Derfor ble det i 2009 utført en studie i Norge som skulle undersøke sammenhengen mellom sosial støtte og religiøse/ikke religiøse mennesker (Kvande, Reidunsdatter, Løhre, Nielsen & Espenes, 2014, s 88-89).

470 personer mellom 18 og 75 år ble inkludert i studien (Kvande et al., 2014, s 94). De fikk et spørreskjema og ble gruppert i **egenvurdert religiøsitet** (self-rated religiousness) og **livssyn** (view of life enrichment). Bakgrunnen for disse to grupperingene er at mange har en mer privat tro og er ikke en del av et trossamfunn (Kvande et al., 2014, s 90). Videre ble respondentene spurt hvilket livssyn de identifiserte seg med: det kristne, humanistiske, ateistiske eller andre (Kvande et al., 2014, s 93). 206 deltakere kategoriserte seg selv som religiøse, 243 som ikke religiøse, 124 svarte at de ikke visste og 21 svarte at de definerte seg selv som ateister (Kvande et al., 2014, 92).

Blant de eldre fra 60 til 75 år ble det funnet en høyere andel av alle de 5 dimensjonene for sosial støtte blant menn som ikke var religiøse. De følte seg mer elsket og fikk hjelp fra andre oftere, enn mennene som uttrykte at de var religiøse i samme aldersgruppe. De ikke-religiøse hadde også flere de kunne tilbringe tiden sin med, både venner og familie. Denne typen funn om mer sosial støtte blant ikke-religiøse kom ikke frem i de andre aldersgruppene. Dette kan

skyldes et høyt antall anti-religiøse deltakere i akkurat denne aldersgruppen. I 1968, da disse mennene var unge, skjedde det en del politiske forandringer i samfunnet, spesielt knyttet til religionskritikk. Det oppstod et ønske om å motsette seg religionens innflytelse på kultur og politikk.

Disse funnene stemmer med annen forskning som tilsier at det i sekulære samfunn med gode levekår ikke ser ut til at religiøsitet er en faktor som produserer mer sosial støtte (Kvande et al., 2014, s 101-102). Artikkelen oppfordrer likevel helse og sosialarbeidere til å være klar over at menneskers syn på livet enten det er religiøst eller ikke, kan ha en innvirkning for bedre helse og velvære (Kvande et al., 2014, s 106).

5.6 Sosialt arbeid teorier

Som nevnt innledningsvis har pensumet i sosionomutdanningen på NTNU svært lite fokus på religion og livssyn. I denne delen skal jeg kort presentere to teorier fra pensum i sosialt arbeid; Modell for systematisk kritisk refleksjon og Honneths anerkjennelsesteori. Senere i oppgaven vil jeg bruke disse modellene for å illustrere hvordan man kan inkludere religion- og livssynsperspektiver i utdanningen av sosialarbeidere.

5.7 Modell for systematisk kritisk refleksjon

Denne modellen er en kombinasjon av Fook og Mattson sine tankeganger som videre er bearbeidet av Kojan og Storhaug i “Sosialt arbeid: en grunnbok”. Teorien har som mål å reflektere kritisk over ulike handlinger en gjør slik at det kan føre til bedre praksis. Den har 5 ulike steg (Kojan & Storhaug, 2015). Modellen skal blant annet beskrive en situasjon fra praksis og vurdere situasjonen interseksjonelt gjennom ulike kategorier som eksempelvis kjønn, klasse, etnisitet, alder og religion. Hvordan virker kategoriene sammen med hverandre? Deretter reflekterer man over emosjoner, følelser, intuisjon, tanker og handlinger. Hvordan kan ens personlige erfaringer og relasjoner påvirke reaksjoner på en hendelse eller måten man oppfatter en bruker på. Ulempen med denne typen modell er at den kan ende opp med å være overgeneraliserende, spesielt når man skal sette søkelys på interseksjonell kategorisering. Av den grunn er det viktig å stille utdypende spørsmål som åpner opp for særskilte erfaringer fra både deg som sosialarbeider og brukeren (Kojan & Storhaug, 2015).

5.8 Honneths anerkjennelsesteori

I denne teorien tar Axel Honneth for seg ulike former for anerkjennelse og krenkelse. Anerkjennelse kommer til uttrykk i form av kjærlighet, rettigheter og solidaritet og finnes

ifølge Honneth i 3 ulike sfærer: den private, den rettslige og den solidariske. Krenkelse er fraværet av anerkjennelse og utspiller seg på tre ulike måter: kroppslig krenkelse gjennom den private sfæren, nektelse av rettigheter i den rettslige sfæren og nedverdiggelse i den solidariske sfæren. Den kroppslige krenkelsen kan skje gjennom fysisk og psykisk vold eller omsorgssvikt, hvor man tilbakeholder anerkjennelse. Nektelse av rettigheter kan skje både på individ og kollektivnivå via for eksempel løgn, tyveri, marginalisering av grupper, eller offentlig diskriminering. Nedverdiggelse kan skje hvis man stigmatiserer og ikke anerkjenner visse livsstiler og virkelighetsoppfatninger, enten det er enkeltpersoner på individnivå eller grupper på det kollektive nivået (Ellingsen & Skjefstad, 2015).

6 Diskusjonsdel

I denne delen skal jeg diskutere ulike standpunkt rundt problemstillingen: Hvordan kan sosialarbeidere møte brukere med forskjellig livssyn?

6.1 Hvorfor vil vi ikke snakke om det?

Som nevnt tidligere har jeg et inntrykk av at livssyn og religion er tabubelagte temaer på studiestedet mitt, men også på de ulike arbeidsstedene der sosionomer jobber. Ut fra den litteraturen jeg har funnet har mitt inntrykk til en viss grad blitt bekreftet. For eksempel fant jeg som beskrevet i del 5.3; Vetvik sin studie hvor han intervjuer sosialarbeidere om livssyn, at ca. 70 prosent av deltakerne bare vil snakke om temaet dersom klienten først tar initiativet til å prate. Jeg kan forstå at intensjonen for denne påstanden er god, fordi de ikke vil presse brukeren til å prate dersom de ikke vil. Det kan ses på som en form for brukermedvirkning fordi man lar brukeren styre samtalen om sitt eget liv (Vetvik, 2016, s 236). Likevel tror jeg ikke at man skal være redd for å ta opp dette tema som sosialarbeider overfor brukeren. Det kan tenkes at man da risikerer at ting brukeren sliter med går under radaren. Et eksempel som illustrerer dette finnes i boka «åndelighet- mening og tro: utfordringer i profesjonell praksis». Her møter vi en mor som tror at en heks har forbannet henne med et vanskelig barn på grunn av dumme ting hun har gjort tidligere i sitt liv. Derfor tenkte hun det var umulig å gjøre noe for å hjelpe sønnen fordi atferdsvanskene hans skyldes heksens forbannelse over henne. Hun holder dette skjult for flere fagpersoner hun møter, i redsel for å bli oppfattet som dum og overtroisk. Etter noen samtaler med familieveilederen rundt troen sin, velger moren å innføre noen enkle regler i hjemmet som fører til store forbedringer (Skjeggstad, 2012).

Skjeggestad beskriver tydelig at denne moren har et problem som bunner i livssynet hennes, men hun vil ikke ta det opp i redsel for hvordan fagpersonene vil se på henne. Hvis jeg som sosialarbeider skal ta utgangspunkt i at påstanden om å vente til brukeren tar initiativ alltid stemmer, kan det tenkes at brukere har problemer de ikke får hjelp til å løse. I Skjeggestads eksempel ville moren vært motvillig til å gjøre endringer hjemme for å forandre sønnens atferd.

Det kan være andre grunner enn brukermedvirkning til at sosionomer ikke ønsker å prate om livssyn. Flere av deltakerne i Zahl og hennes kollegaer sine intervju med sosialarbeidere presentert i 5.1 svarte at de har negative erfaringer knyttet til religion, både fra barndom og nyere tid (Furman et al., 2007, s 246-248). Flere av deltakerne i begge disse undersøkelsene mente også at det å integrere religion og livssyn i egen praksis står i konflikt med intensjonene til sosialt arbeid, og strider mot FO sitt yrkesetiske grunnlagsdokument (Vetvik, 2016, s 65). Denne empirien kan være med å prege hvordan man handler som sosialarbeider på daglig basis.

Dersom noen har opplevd negative erfaringer med religion i oppveksten, er det sjans for at vedkommende vil ha negative konnotasjoner til tema senere i livet. Det vil være uheldig dersom dette går utover brukeren. Det er ikke nødvendig å være enig med bruker eller akseptere det vedkommende sier som sant for å kunne forstå hvor han eller hun kommer fra (Myrvoll & Jenssen, 2017). Vi kommer alle inn i denne profesjonen med vår bagasje på godt og vondt. Hva vi har opplevd tidligere påvirker hvordan vi ser og handler i verden akkurat nå. Det er umulig å unngå. Jeg tror det er viktig for en sosialarbeider å analysere sitt eget verdensbilde og finne ut hva som førte til de verdiene man står for og hvorfor man tror som man gjør, slik man får muligheten til i modellen for kritisk refleksjon (presentert i 5.7) (Kojan & Storhaug, 2015). Denne modellen vil jeg komme tilbake til senere i 6.1:2 Utdanning, men først skal vi se nærmere på ivaretagelse av brukers åndelige behov.

6.1:1 Betydning for religion og åndelighet i brukerens liv. Hvem har ansvaret for å ivareta dette?

Som allerede presentert tidligere konkluderte Vetvik i sin studie med at 79% av deltakerne mente livssyn er et fundamentalt aspekt ved mennesket og 61 % er enig i at det preger måten de jobber på i praksis (Vetvik, 2016, s 65). Hvis vi ser på studien presentert i 5.3 om religiøsitet blant ikke-vestlige innvandrere i Norge av Elgvin og Tronstad, var det mange av

innvandrerne spesielt fra Somalia og Pakistan som vektla religion som høyest på en skala for hvor viktig det var i deres liv. Dette synet ser ikke ut til å forandrer seg for disse deltakerne med økende botid i Norge (Elgvin & Tronstad, 2013). Ifølge artikkel 4 om sosial støtte nevnt i 5.5, var 1/3 av deltakerne religiøse og flere svarte at de ikke visste hva de trodde på. Rundt 1/3 svarte at de ikke var religiøse, men de kan likevel ha et livssyn som inkluderer åndelighet i en eller annen form. Deltakernes livssyn kan inneholde veldig mye forskjellig, dette gjelder også for humanister og ateister (Kvande et al., 2014, s 92). Artikkelen kommer med en oppfordring til helse- og sosialarbeidere om å være bevisst disse perspektivene, fordi de kan ha en innvirkning på menneskers helse og velvære (Kvande et al., 2014, s 106). Det kommer med andre ord tydelig fram at bevissthet rundt livssyn og åndelighet er vesentlig i det sosiale arbeidet både for sosialarbeiderne og brukerne. Hvem er det som har ansvaret for å ta vare på den åndelige delen av brukerens liv?

Når vi vet at sosialt arbeid har som mål å bistå, fremme og støtte mennesker i ulike faser av livet ut fra sosialt arbeids verdier og grunnlag, er det på sin plass å anta at sosialarbeideren er den som skal legge til rette for et godt møte med brukeren. Sosialarbeideren har verktøy og muligheter som kan hjelpe brukeren til å oppnå sine mål, noe som skaper en skjev maktbalanse i relasjonen (Skau, 2013). Sosialarbeideren er der for å ivareta brukerens behov og skal ha en "helhetlig tilnærming til mennesker" ifølge de yrkesetiske retningslinjene (FO, 2015, s 5). Da vil det også være sosialarbeiders ansvar at brukerens åndelige behov uansett livssyn, blir dekket i relasjonen. Jeg mener dette er et viktig ansvar som bør tas på alvor og rettes større oppmerksomhet mot enn det gjør i dag.

Hvordan man eventuelt skal gå fram er en annen sak. Som tidligere nevnt konkluderer Zahl, Furman, Benson og Canda i sin studie at bare 21 % mener man bør kartlegge hvilket livssyn brukeren har når man samler inn generell informasjon (Furman et al., 2007, s 249-250). Denne lave svarprosenten er overraskende med tanke på at majoriteten av deltakerne svarte at åndelighet er en grunnleggende del av mennesket. Dette mener jeg taler for at det er en god ide å kartlegge brukerens livssyn og åndelige behov i startfasen slik at man kan åpne opp for samtale om og støtte rundt tema.

Norge er et sekulært land. Dette påvirker måten vi forholder oss til spørsmål omkring religion og livssyn og kan være med på å forklare den lave svarprosenten i avsnittet over. Tro er en privatsak. Som sosialarbeider må man derimot få vite en hel del annen privat informasjon om brukeren for å kunne gjøre jobben sin. Jeg tror ikke det blir for inngående å skulle stille

spørsmål rundt brukerens livssyn, når man samtidig for eksempel må spørre om hvor mye alkohol de drikker ukentlig eller hvor mye gjeld de har. En måte å se nærmere på dette er å ta en titt på utdanningsinstitusjonene.

6.1:2 Utdanning

Er det nødvendig å prate om religion spesifikt dersom man allerede lærer mye om å respektere brukerens verdier og holdninger samt å være bevisst sine egne? Er det ikke nok å lære om etikk, verdier, toleranse og respekt i sosialt arbeid? I løpet av 3 år skal man ha lært alt det man trenger for å bli sosionom. Det er mye utdanningen ikke har tid til å inkludere. I løpet av et yrkesliv vil det være mange situasjoner vi må ta på sparket og finne den beste måten å møte brukeren på uten å være forberedt på forhånd. Møter vi ikke allerede brukere med ulike livssyn godt nok (FO, 2015)? Jeg skal videre se på hvordan utdanningen forbereder de fremtidige sosialarbeiderne til det som venter ute i feltet, mer spesifikt spørsmål og tema knyttet til religion og livssyn.

I pensumlitteraturen vår er det mye fokus på etikk og verdier. I «Kunsten å hjelpe individer og familier» går Lawrence Shulman gjennom dette tema knyttet til sosialt arbeid, og viser eksempler på etiske dilemmaer som en sosialarbeider kan møte. Her blir verdier definert som «de skikker, atferdsregler og prinsipper som betraktes som ønskelige av en kultur, en gruppe eller et individ» (Shulman, 2006, s 126). Etikk blir definert som «et system av moralske prinsipper og oppfatninger om rett og galt, derav følgende atferdsfilosofien som praktiseres av et individ, en gruppe, en profesjon eller en kultur» Etikk handler om hva som er riktig, mens verdier går ut på hva som er godt og ønskelig (Shulman, 2006, s 127).

I boken «Sosialt arbeid - en grunnbok» finnes det et helt kapittel dedikert til hvordan vi forstår ting og handler ut fra ulike etiske prinsipper og verdier. Kapittelet går grundig igjennom vårt yrkesetiske grunnlagsdokument; et refleksjonsgrunnlag som ikke tar for seg konkrete regler sosialarbeiderne skal følge. Dokumentet blir delt opp i ulike overordnede prinsipper som skal ligge til grunn for alle de valgene vi tar. Kapittelet understreker også at man burde være bevisst sine egne verdier og holdninger samt at man kommer til å møte på brukere som ikke har samme verdier som en selv. (Eide & Oltedal, 2015).

I boka «Integrasjon og mangfold - utfordringer for sosialarbeideren» blir begrepene kulturkompetanse og ideologibevissthet nevnt for å forklare leseren at for å kunne jobbe med brukere fra ulike bakgrunner og kulturer er det viktig å være bevisst sin egen kultur,

bakgrunn, livssyn og verdiprioriteringer. Vi må kunne se de store linjene i samfunnet, hva som verdsettes av majoriteten og den diskursen som til enhver tid dominerer i Norge (Bø, 2010, s 228-229).

Boka «Empowerment i helse- og sosialfaglig arbeid - floskel, styringsverktøy eller frigjøringsstrategi?» tar verdier et steg videre og utfordrer oss til å tenke gjennom hvorvidt disse verdiene vi sitter inne med blir brukt konkret i praksis. Hvordan skal man kunne realisere respekt, rettferdighet, åpenhet, tillit og solidaritet med brukeren i konkrete handlinger? Videre blir man utfordret til å tenke på hvordan man utøver makt og hvordan man kan motvirke krenkelser i sin praksis (Askheim, 2012, s 134-135).

Denne typen pensum gir oss et godt grunnlag til å møte mennesker med ulike bakgrunner. Likevel tror jeg ikke det er nok for å kunne møte mennesker med ulike livssyn og forhold til religion og åndelighet fordi man ikke har nok vokabular for å kunne prate om det. Uvitenhet rundt religion og livssyn kan føre til at man krenker klienten slik vi ser i den tredje sfæren i anerkjennelsesteorien tidligere presentert i oppgaven. Dersom man ikke har satt seg inn i klientens eksistensielle behov, og heller ikke vet noe om den religionen personen identifiserer seg med, vil det kunne føre til at klienten ikke opplever sosialarbeideren kompetent nok til å forstå deres problemer og livsstil ordentlig. For eksempel hørte jeg om en hendelse i praksisperioden min med en ansatt og en bruker. Den ansatte hadde kommet med negative uttalelser om religion, spesielt om kristendom. Brukeren han snakket med er kristen og følte seg derfor støtt av måten fagpersonen uttalte seg på. Hun klagde på ham til en annen ansatt. I denne situasjonen følte ikke brukeren seg møtt, tolerert eller respektert for den hun er, slik vi lærer i sosionomutdanningen at er ytterst viktig å oppnå (Skjeggstad, 2012). Dette kan tenkes å være en potensiell fallgrube for de sosialarbeiderne, som vi møter i studien fra avsnitt 5.3, som mener at religion og livssyn står i konflikt med både sosialt arbeid sine intensjoner og de yrkesetiske retningslinjene. Hvordan skal man kunne møte klienten med deres åndelige og eksistensielle behov på en god måte?

Mye av det vi lærer på studiet mener jeg kan være relevant i denne sammenhengen, hvis man evner å knytte det til livssyn på en konkret måte. Den gode samtalen involverer blant annet anerkjennelse av klienten og aktiv lytting. I eksistensielle samtaler handler det som regel ikke om å finne svar på spørsmålene, men å kunne undre seg sammen og lytte aktivt til det klienten ønsker å kommunisere. Som sosialarbeider er ikke alltid målet å komme med en konkret

løsning på et problem. Snarere enn å finne en måte å «fikse» klienten på, skal en være der som en støtte for vedkommende. (Skjeggestad, 2012).

Modellen for systematisk kritisk refleksjon vil kunne nyttiggjøre seg ved flere anledninger. Den er et godt eksempel på et verktøy man kan bruke for å inkludere religion, livssyn og åndelighet både i sosionomutdanningene og praksisfeltet i Norge. Religion er en av kategoriene for interseksjonelle maktrelasjoner som Kojan og Storhaug presenterer i boka, derfor er det relevant å reflektere over hvordan dette tema spiller inn i en praksissituasjon i sosialt arbeid (Kojan & Storhaug, 2015). Modellen kan for eksempel brukes i ferdighetstrening. Gitt at situasjonen en beskriver tar for seg noe innenfor tema vil det være en god mulighet for studenter og utdannede sosionomer til å gå dypt inn i sine egne holdninger og forhold til religion og livssyn. Dermed kan man utvikle forskjellige måter å forstå situasjonen på. Da vi praktiserte bruk av denne modellen i undervisningen, brukte vi ingen eksempler knyttet til religion og livssyn. Jeg skulle ønske vi hadde gjort det fordi det kan være vanskelige tema å skulle snakke om eller ta opp på egen hånd (Kojan & Storhaug, 2015). Når de gode grepene er gjort i utdanningen, hvordan påvirker det praksisfeltet? Dagens student er morgendagens sosialarbeider.

6.1:3 Praksisfeltet

Sosionomer jobber på mange forskjellige plasser, men jeg velger å ta utgangspunkt i psykiatrien. Ifølge en ny studie hvor de intervjuet 6 kvinnelige og 1 mannlig sykepleier ved et psykoseavsnitt i den psykiatriske spesialisthelsetjenesten på vestkysten av Norge, er det nesten en uskreven regel at religion ikke er del av samtalen. En respondent beskrev åndelighet som et «ømtålig og neglisjert tema, bortgjemt som et behov som ikke er der». Det fremgår av studien at det har vært en tradisjon i psykiatrien for å beskyldte kristentro for å skape sykdom, noe som kan vanskeliggjøre hjelpeprosessen. Eksisterende fordommer kan potensielt være et hinder for anerkjennelse. Informantene brukte også betegnelsen nøytralitet, at man kan høre på pasienten, men ikke lede dem inn i noe selv (Blystad & Giske, 2017). Ut fra dette utsagnet kan man tenke seg at psykiatrien bør bruke den åndelige dimensjonen i endringsprosessen. Denne studien går videre fra Vetvik sin studie tidligere presentert i oppgaven i å presisere at religion ikke er en del av diskursen.

Litteraturstudier presentert tidligere viser også et behov for mer kunnskap i møte med mennesker i ulike faser av livet. 43 % av sosionomene i Vetvik sin studie sa seg enig i at det

var behov for å øke kompetansen om forhold knyttet til tro og livssyn (Vetvik, 2012, s 219). En av deltakerne i den kvalitative delen av studien kommenterte at de i møte med klienter ser temaet som relevant og veldig nyttig for å se hele mennesket i helsearbeidet. Vedkommende mener det er viktig å få kunnskap og kompetanse på område i løpet av utdanningen, spesielt fordi de møter mennesker i kriser og nød (Vetvik, 2016, s 91). Vedvik sin studie etterlyser mer kunnskap om det å møte mennesker i krise og nød. Når mennesker er sårbare, kan livssyn ha en større betydning og være en inngangsdør i hjelpeprosessen. Skjeggestad konkluderer på samme måte når han sier at vi kommer til å møte mange brukere som har havnet i sårbare livssituasjoner hvor spørsmål om liv, død og mening blir naturlig å snakke om. (Skjeggestad, 2012). Anerkjennelsesteorien kan også nevnes i sammenheng med behovet for økt kunnskap. Ved å ikke snakke om det fordi jeg ikke vet hvordan, anerkjenner jeg heller ikke brukerens bidrag i endringsprosessen. Endringer skjer gjennom samarbeid mellom klient og sosialarbeider.

Den norske filosofen Hans Skjervheim beskriver også hvor avgjørende det er at sosialarbeideren og brukeren har et felles saksforhold. Det er profesjonsutøverens ansvar å være i en «tilgjengelig relasjon med den en skal hjelpe» (Skjeggestad, 2012, s 100). For å kunne være tilgjengelig må sosialarbeideren prøve å strebe etter det Skjervheim kaller en treleddet relasjon med deg selv, den andre og det saken handler om eller selve saksforholdet. Med en gang man ikke forholder seg til det siste leddet, går brukeren fra å være deltaker i sin egen sak til å bli en tilskuer til sosialarbeiderens håndtering av seg selv. Dette kan skje hvis man for eksempel unngår å prate om det brukeren ønsker å prate om: deres tro. Krenkelse vil automatisk skje i hjelperelasjonen (Skjeggestad, 2012).

6.1:3 Hva vil skje i fremtiden?

Ifølge Furman og Canda som har forsket på ivaretagelsen av tro i sosialt arbeid, er det sentralt med kunnskap om religion for å kunne hjelpe brukeren. Det er umulig å få en full oversikt over alle religioner og trossamfunn som finnes der ute, derfor kan det være lurt å fokusere hovedsakelig på de man finner i sitt nærområde og lokalmiljø der man jobber. Kunnskap om det mest grunnleggende i de ulike religionene vil kunne føre til at man i større grad ivaretar brukerens religiøse og åndelige behov i en profesjonell sammenheng. Samtidig er det viktig å være klar over at tro fremstår ulikt i hvert menneske, og dermed finner man ofte store og små ulikheter innad i hvert enkelt trossamfunn (Sørbye og Undheim, 2012).

Jeg skulle ønske jeg kunne fått mer dybde fra litteraturstudien min, med mer kvalitativ forskning. Dette ville gitt en bredere innsikt i tematikken. Ut ifra materialet jeg har presentert er det likevel grunn til å tenke at det hadde vært gunstig med en gjennomgang av grunnleggende tema for de største verdensreligionene en gang i løpet av studiet. På den måten ville vi vært mer forberedt på hva som kan møte oss etter endt utdanning. Jeg tenker det er behov for både mer pensumlitteratur og forelesninger rettet mot religion og livssyn, og hvordan man kan prate om dette med brukerne. Første året mitt på studiet hadde vi for eksempel et seminar om etnisitet og rasisme. Jeg tror det hadde vært mulig å inkorporere livssyn i det seminaret uten at det krever mye ekstra arbeid. Et noe mer omfattende forslag er å opprette en ny videreutdanning hvor religion og livssyn er et av hovedtemaene. Det har i tillegg vært snakk om å utvide studiet i sosialt arbeid til en obligatorisk master på 5 år. Dersom dette realiseres, tenker jeg det hadde vært fint om et av emnene på masternivået handlet om livssyn (Grønningsæter, Ellingsen, Olowaska, Oterholm & Harby, 2018). For å oppfriske kunnskap i praksis tror jeg det hadde vært gunstig med kurs man kan melde seg på via jobben.

7 Avslutning og Konklusjon

Sosialt arbeid som profesjon har tidligere vært preget av et ønske om nøytralitet og avstand fra religion og livssyn. I de senere årene har det åpnet seg mer opp for dette tema gjennom rammeplaner og inkludering av pensum om religion og livssyn. Likevel opplever jeg fortsatt en viss distanse fra tema i utdanningen min og i praksisfeltet. I denne oppgaven har jeg prøvd å få en oversikt over dette landskapet gjennom å svare på problemstillingen: hvordan kan sosialarbeidere møte brukere med forskjellige livssyn? Jeg har tatt i bruk 4 forskningsartikler som tar for seg ulike sider ved dette tema; intervju med sosialarbeidere om livssyn, sosial støttes kobling til livssyn og ikke-vestlige innvandreres religiøsitet i Norge. Dessverre var det jevnt over lite forskning å oppdrive knyttet til sosialt arbeid, spesielt kvalitativ forskning.

Ut fra mine funn vil jeg hevde at det trengs mer fokus på livssyn i sosialt arbeid på et generelt plan. I Vetvik sin studie kommer det fram at vi trenger å snakke mer om det i løpet av sosionomutdanningen, blant annet gjennom å dedikere mer pensumlitteratur, forelesninger og seminarer til temaet (Vetvik, 2012, s 219). I praksisfeltet kan man inkludere tema ved å for eksempel holde kurs om livssyn på arbeidsplassen. Livssyn er en grunnleggende del av det å være menneske og henger ofte sammen med helse og velvære (Furman et al., 2007, s 249-

250). For å kunne oppfylle prinsippet om å ha et helhetssyn på mennesket, slik det er beskrevet i de yrkesetiske retningslinjene, bør livssyn og religion være en del av samtalen mellom en sosialarbeider og bruker der det gjør seg naturlig. Det er viktig for en sosialarbeider å ivareta brukers behov under hele hjelpeprosessen, inkludert de åndelige.

Kilder:

- Bahus, M.K. (2018, 19. oktober). Bruker. Hentet fra <https://snl.no/bruker>
- Dalland, O. (2015). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. (5.utgave), Gyldendal Norsk forlag.
- Danbolt, L. J., Engedal, L. G., Stifoss-Hanssen, H., Hestad, K., & Lien, L. (2014). *Religionspsykologi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Eide, S.B & Oltedal, S. (2015). Verdiens betydning for vår forståelse og vår handling.
- Ellingsen, I.T., Levin, I, Berg. B & Kleppe. L.C. (Red.), *Sosialt Arbeid – En grunnbok* (s 81-86). Oslo: Universitetsforlaget.
- Elgvin, O & Tronstad, K.R. (2013). Nytt land, ny religiøsitet? – Religiøsitet og sekularisering blant ikke-vestlige innvandrere i Norge. *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 54. Hentet fra https://www.idunn.no/tfs/2013/01/nytt_land_ny_religisitet_-_religisitet_og_sekulariserin
- Ellingsen, I.T & Skjefstad, N. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning.
- Ellingsen, I.T., Levin, I, Berg. B & Kleppe. L.C. (Red.), *Sosialt Arbeid – En grunnbok* (s 100-101). Oslo: Universitetsforlaget.
- FO. (2015). Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. Hentet fra <https://www.fo.no/getfile.php/1311735-1548957631/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument.pdf>
- Fugelli, P & Ingstad, B. (2009). *Helse på norsk*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Furman, L.D & Zahl, M.A. (2005). Koblingen sosialt arbeid og religion/livssyn: – et tilbakelagt stadium eller del av et helhetssyn?. *Nordisk Sosialt arbeid*. 25. Hentet fra https://www.idunn.no/nsa/2005/02/koblingen_sosialt_arbeid_og_religionlivssyn_-_et_tilbakelagt_stadium_eller
- Furman, L.D., Zahl, M.A., Benson, P.W & Canda, E.R. (2007). An International Analysis of the Role of Religion and Spirituality in Social Work Practice. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 88, 241 - 254. <https://doi.org/10.1606/1044-3894.3622>

George, L.K., Ellison, C.G & Larson, D.B. (2002). Explaining the relationships between religious involvement and health. *Psychological Inquiry*, 13, 190-200.

https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1303_04

Grunnlova. (1814). Kongeriket Noregs Grunnlov. LOV-1814-05-17. Hentet fra

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17-nn>

Grønningsæter, A., Ellingsen, K.E., Olowka, A., Oterholm, I. & Harby, H. (2018).

Utdanningspolitikk – utfordringer og muligheter for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere. Hentet fra [https://www.fo.no/getfile.php/1311753-](https://www.fo.no/getfile.php/1311753-1548957685/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Utdanningspolitikk%20-%20utfordringer%20og%20muligheter%20for%20barnevernspedagoger%2C%20sosionomer%20og%20vernepleiere.pdf)

[1548957685/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Utdanningspolitikk%20-%20utfordringer%20og%20muligheter%20for%20barnevernspedagoger%2C%20sosionomer%20og%20vernepleiere.pdf](https://www.fo.no/getfile.php/1311753-1548957685/Dokumenter/Din%20profesjon/Brosjyrer/Utdanningspolitikk%20-%20utfordringer%20og%20muligheter%20for%20barnevernspedagoger%2C%20sosionomer%20og%20vernepleiere.pdf)

Kojan, B.H & Storhaug, A.S. (2015). Erfaringsbasert kunnskap og reflektiv praksis.

Ellingsen, I.T., Levin, I, Berg, B & Kleppe, L.C. (Red.), *Sosialt Arbeid – En grunnbok* (s 190-193). Oslo: Universitetsforlaget

Kunnskapsdepartementet. (2019). *Forskrift om nasjonal retningslinje for sosionomutdanning*.

Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2019-03-15-409>

Kvande, M.N., Reidunsdatter, R.J., Løhre, A., Nielsen, M.E & Espnes, G.A. (2014).

Religiousness and Social Support: A Study in Secular Norway. *Religious Research Association*, 57, 87-109. <https://doi.org/10.1007/s13644-014-0171-4>

Medås, K.M., Blystad, A & Giske, T. (2017). Åndelighet i psykisk helseomsorg: et sammensatt og vanskelig tema. *Klinisk Sygepleje*. 31. Hentet fra

https://www.idunn.no/klinisk_sygepleje/2017/04/aandelighet_i_psykisk_helseomsorg_etsammensatt_og_vanskeli

Myrvoll, K.O & Jenssen, R. (2017, 17. august). Terapi med Gud om bord. Hentet fra

<https://fontene.no/fagartikler/terapi-med-gud-ombord-6.47.473453.d50abf2b53>

Persvold, A.Z. (2019, 14. januar). klient. Hentet fra <https://snl.no/klient>

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (2011, 6. oktober). Religion og

livssyn. Hentet 29. april 2020 fra <https://www.hlsenteret.no/kunnskapsbasen/livssyn/religion-og-livssyn/religion-og-livssyn/artikkel.html>

Skau, G.M. (2013). *Mellom makt og hjelp - Om det flertydige forholdet mellom klient og hjelper* (4. utgave). Oslo: Universitetsforlaget.

Skjeggstad, E. (2012). Møte med «den ukjente» og «det ukjente» - den profesjonelles møte med klienter med ukjente svar på eksistensielle spørsmål. Nordhelle, G. (Red.). *Åndelighet - mening og tro - Utfordringer i profesjonell praksis* (s 95 - 102). 1. utg. Oslo: Gyldendal akademisk

Sørdahl, B. (2019, 5. juli). Hva er et livssyn?. Hentet fra <https://www.humanistforbundet.no/2019/hva-er-et-livssyn>

Taule, L. (2014, 25. februar). Religion og livssyn i endring: Norge - et sekulært samfunn?. Hentet fra <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/norge-et-sekulaert-samfunn>

Utdannings- og forskningsdepartementet. (2005). *Rammeplan for 3-årig sosionomutdanning*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/pla/2006/0002/ddd/pdfv/269389-rammeplan_for_sosionomutdanning_05.pdf

Vetvik, E. (2016). *Religion og livssyn i profesjonelt sosialt arbeid*. (VID Rapport 2016 / 1) Oslo: VID vitenskapelige høgskole. Hentet fra <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2392994/VIDRapport12016.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

